

Saša Nedeljković*Odeljenje za etnologiju i antropologiju
Filozofski fakultet
Univerzitet u Beogradu
sasan@sezampro.yu***Maskulinitet kao alternativni parametar etničkog
identiteta: Crnogorci u Lovćencu***

Apstrakt: Selo Lovćenac nalazi se u Bačkoj, na pola puta između Novog Sada i Subotice, i ima blizu 4 000 stanovnika. Ono je nakon Drugog svetskog rata naseljeno stanovništvom iz Crne Gore, i to iz onog dela koji je poznat kao "Stara Crna Gora". Danas se stanovnici ovog sela susreću sa velikim izazovima u pogledu etničke i nacionalne identifikacije. Ovo selo predstavlja bazu crnogorskog nacionalizma u Srbiji, i jedino mesto u kome se čuva crnogorska "tradicionalna" kultura. Metodom posmatranja i intervjuisanja, proučavao sam identitet stanovnika ovog sela tokom 2009. godine. Namera mi je bila da, nakon proučavanja Crnogoraca u srpskim gradovima, istražim identitetsku formulu i jedne ruralne crnogorske zajednice u Srbiji. Posebnu pažnju sam posvetio proučavanju alternativnih parametara etničkog identiteta, tačnije fenomenu maskuliniteta, koji u ovom slučaju može predstavljati važno analitičko sredstvo.

Ključne reči: Crnogorci, Lovćenac, kolonizacija, nacionalni identitet, etničke granice, alternativni parametri etničkog identiteta, maskulinitet.

Pojam etničke granice je davno uočen kao važno, i možda najvažnije, analitičko sredstvo prilikom proučavanja etniciteta. Upotreba tog pojma i istraživanje fenomena granica nisu nimalo laki, jer su granice simboličke, relativne, relacije, promenljive i propusne. One se mogu zasnivati na originalnom kvalitetu i sadržaju, ali i na količini, učestalosti i intenzitetu upotrebe sadržaja koji poseduju i druge zajednice sa kojima dolazimo u dodir. Granica se tako ne iskazuje u kulturološkoj originalnosti, nego u odnosu prema univerzalnim kulturnim elementima i obrascima. Usmeravanjem pažnje na dobro utvrđene delove ili dimenzije tih granica, najčešće u bazičnim segmentima kulture (jezik i religija, pre svega), istraživači često previđaju suptilne oblike ustanovljavanja granica u sferama koje su donekle izvan vidokruga i zone konceptualizacije

* Rezultat rada na projektu 147035, finansiranom od strane MNTR RS.

samih aktera. Zato je za valjano proučavanje etničkog identiteta potrebno stalno pronalaziti one aspekte društvenog života koji izmiču svesti aktera, koji još nisu reflektovani i instrumentalizovani u preteranoj meri, odnosno koji nisu formalizovani i institucionalizovani, i čija upotreba nije normirana i standardizovana u etničkom diskursu. Drugim rečima, etnicitet treba proučavati u onim segmentima u kojima je još uvek prisutnija potreba za razumevanjem nego za predstavljanjem, zbog čega su oni u priličnoj meri van kontrole etnifikujućih snaga. Manevar preusmeravanja pažnje na sekundarne predmete analize nije lako izvesti, a izbor „pomoćnih ili kontrolnih etničkih parametara“ zahteva mnogo pažnje i posmatranja. Ovaj kratki ogled treba nepretenciozno da posluži kao doprinos traženju mogućeg uzora za dalja istraživanja etničkog identiteta kao prilično - ali ne sasvim - istrošenog naučnog problema.

Problem identiteta Crnogoraca u Srbiji

Crnogorska zajednica u Srbiji dugo je prisutna i prožima sve pore srpskog društva, ali se o njoj vrlo malo zna, tj. ona se predstavlja uz pomoć relativno malog broja stereotipa koji su davno ustanovljeni. Više je razloga za takvu pojednostavljenu sliku, odnosno za ostajanje ove zajednice izvan fokusa naučnih istraživanja: neki od tih razloga više su kulturološke, a neki više političke prirode. Jedan od razloga, tako, leži u činjenici da su Crnogorci i Srbi kulturološki veoma slični pa, od druge generacije doseljenika nadalje, a često i u prvoj generaciji, postoji relativno slab otpor asimilaciji; takva situacija ne ostavlja mnogo prostora zanimljivim otkrićima. Drugi razlog tiče se činjenice da su Crnogorci u najvećem broju slučajeva naseljeni u srpskim gradovima, gde nisu u stanju, nemaju želje ili nemaju interesa da funkcionišu kao zajednica, već kao skup relativno nezavisnih pojedinaca koji situacijski funkcionišu kao etnička kategorija ili etnička mreža; oni su, dakle, prilično nevidljivi i metodološki neuhvatljivi. Treći razlog mogao bi se naći u zajedničkim političkim interesima Srba i Crnogoraca, pa su istraživanja etničkih granica između njih mogla imati političke implikacije koje su svi želeli da izbegnu. Ovakav odnos prilično je narušen krajem devedesetih godina 20. veka, kada su se stekli uslovi za relativno objektivno istraživanje identiteta pripadnika ove grupe. Četvrti razlog za izbegavanje ove teme jeste njena složenost. Uprkos tome što su Crnogorci relativno mali narod, odnosno mala nacija, oni su veoma heterogeni i raslojeni, što istraživanje čini problematičnim. Zbog toga se češće pribegavalo proučavanju regionalnih grupa nego nacije u celini. Neki od tih razloga i problema izloženi su u dva moja prethodna rada, u kojima sam se bavio problemima identiteta urbanih Crnogoraca u Srbiji (vidi Nedeljković 2008; takođe, Nedeljković 2009).

Situacija je sasvim drugačija kada je reč o Crnogorcima koji naseljavaju ruralne sredine u Srbiji. Iako i tu vlada velika raslojenost, teorijsko-metodološki pristup proučavanju je lakše osmisliti i sprovesti. U ovom radu baviću se jednom specifičnom grupom crnogorskih doseljenika u Vojvodini, koji su posle Drugog svetskog rata naseljeni u Lovćencu.

Potvrdu o tome da su Crnogorci u vojvođanskom selu Lovćenac zanimljiva grupa i potencijalno zanimljiv predmet istraživanja našao sam na dve različite strane, u dve različite vrste izvora: jedan je bio u medijima, a drugi u retkim naučnim raspravama o ovoj temi (vidi Vasović 1959; takođe Petrović 1990). Znao sam da je većina stanovnika Lovćenca naseljena nakon II svetskog rata, da je poreklom iz okoline Lovćena (odnosno da je simbolički vezana za njega), da su ti ljudi uspeali da sačuvaju mnogo od elemenata "tradicionalnog" identiteta, da su uvučeni u političku igru između Crne Gore i Srbije, i da su iz Lovćenca prilikom doseljavanja kolonista proterani svi pripadnici nemačke manjine. Takođe sam znao da svojim aktivnostima predstavnici crnogorskih organizacija iz Lovćenca deluju na tri plana: oni pokušavaju da nađu svoje mesto kako na političkoj i kulturnoj sceni Srbije, tako i na političkoj i kulturnoj sceni Vojvodine, ali i na sceni Crne Gore. Ono što nisam znao jeste da je Lovćenac jedino mesto u Srbiji u kojem su Crnogorci većina, i da je to jedno od najnerazvijenijih mesta u Vojvodini. Ove dve poslednje činjenice su se pokazale kao veoma bitne.

Poslednja, i jedina, sistematska etnološko-antropološka istraživanja identiteta stanovnika Lovćenca obavljena su pre više od dvadeset godina, znatno pre zahuktavanja procesa tranzicije i globalizacije, znatno pre ratova na teritoriji SFRJ, i znatno pre odvajanja Crne Gore od Srbije (vidi Petrović 1990). Rezultati pomenutih istraživanja ticali su se, praktično, jednog drugačijeg doba i jedne drugačije zajednice. Istraživanja u Lovćencu obavljena su tom prilikom u sklopu širih istraživanja crnogorskih kolonista u Bačkoj, tako da je samom Lovćencu poklonjena značajna, ali ipak nedovoljna pažnja. Ta istraživanja su, dakle, već na izvestan način teorijski i metodološki zastarela a ipak predstavljaju solidnu polaznu osnovu.

Starija istraživanja Crnogoraca u njihovoj postojbini naročito su isticala ratnički karakter njihove kulture, agonalni i hedonistički etos njihovog društva i agresivno ponašanje pripadnika te zajednice (vidi, na primer, Cvijić 1987; takođe Gezeman 1996). Iako su takve predstave već zastarele, prilično nategnute i teško prevodive u nove socijalne ambijente, one su još uvek u upotrebi. Ono što je zajedničko svim tim predstavama jeste da su to obeležja ili elementi maskuline kulture. Zbog toga sam u ovom radu želeo da pokušam da utvrdim da li je, u kojoj meri i na koji način maskulinitet, kao kulturna forma i društveni obrazac, pogodan kao alternativni parametar etničkog identiteta Crnogoraca u Lovćencu. Da bi se to proverilo potrebno je ispitati da li su pomenute „tradicionalne“ predstave još uvek funkcionalne, da li još uvek i u kojoj

meri determinišu društvene odnose, i kako utiču na konstruisanje etničkog identiteta (etničkih granica) ruralnih Crnogoraca u Srbiji. Pri tome, etnički identitet posmatran je, u teorijsko-metodološkom smislu, kao neodrediv, u velikoj meri konstruisan obrazac pogodan za instrumentalizaciju.

Identitet stanovnika Lovćenca proučavao sam tokom 2009. godine, i to tehnikama posmatranja sa učestvovanjem, uz pomoć biografskog metoda i nestrukturisanog intervjuisanja. Moj uzorak je činilo oko četrdeset osoba različite životne dobi, u devedeset odsto slučajeva muškog pola, koji su izabrani metodom slučajnog uzorka. Tokom tog boravka obišao sam mesta svakodnevnog okupljanja meštana (kafane, pre svega), kao i potencijalno simbolička mesta (grobља, spomenici). Napominjem da je ovo još uvek nezavršeno istraživanje, te da mnogi zaključci zahtevaju dodatnu proveru i potvrdu.

Maskulinitet *versus* muškarci: muškarci kao žrtve sopstvene moći

Maskulinitet je složen problem, pa dizajniranje istraživanja tog problema nije nimalo lako. On je, osim toga, stalno u procesu transformacije. Ipak, postoji određeni broj "tradicionalnih" ili osnovnih elemenata koji se još uvek mogu smatrati njegovim neizostavnim segmentima. U tom smislu treba, kao tri preovlađujuća fenomena, potencijala ili kompleksa koja se povezuju sa maskulinitetom, pomenuti agresivnost, fizičku snagu i patrijarhat: jedno je psihološka ili filogenetska činjenica, drugo relaciona kategorija povezana sa moći u odnosu na feminitet, a treće oblik društvenog uređenja koji je zasnovan na muškoj dominaciji. Iz agresivnosti proizlazi nasilje, iz fizičke snage moć i sirova mogućnost, a iz patrijarhalnosti prozlaži društvena mogućnost, ili društveni zahtev, muškog nasilja nad ženama. Patrijarhat je izuzetno osetljiv problem, a često se deli na dva sindroma: agonizam i hedonizam (vidi više o tim idejama u Katunarić 1984; takođe From 1976/II, 10 i dalje).

Kod proučavanja maskuliniteta, međutim, moramo voditi računa da ne upadnemo u zamku poistovećivanja društvenog obrasca i njegovih titulara. Muškarci jesu u vezi sa maskulinitetom, ali izjednačavanje ideologije i njihovih prirodnih nosilaca vodi ka depersonalizaciji, preteranoj i nekritičkoj generalizaciji, prenebregavanju razlika između polnih uslovljenosti i rodnih identiteta, kao i preterano uskom shvatanju fenomena nasilja, odnosno agresivnosti. Fenomen žrtve se, u takvom pristupu, definiše isključivo u odnosu na direktno i manifestno nasilje. Verovanje u svesno rukovođenje društvenim procesima od strane muškaraca, te predstavljanje tog procesa isključivo kroz mušku dominaciju, u najmanju ruku predstavlja nedopustivo pojednostavljivanje društvenih procesa. Muškarci su, isto kao i žene, imali veoma malo stvarnog ude-

la u usmeravanju društvenog razvoja, i slepo su sledili izvesne pretpostavke, tj. bili su uslovljeni; između ostalog i svojim prirodnim predispozicijama na nivou grupe. Nisu svi muškarci u jednakoj meri maskulini; svaki muškarac u različitoj meri nalazi sebe u nametnutim društvenim ulogama, i pokušava da naruši obrazac koji ne dozvoljava njegovim drugačijim potencijalima da se izraze. Muškarcima nije uvek i jedino važan samo njihov muški identitet koji ih suprotstavlja ženskom identitetu, niti su muški i ženski identiteti uvek suprotstavljeni. Digitalizacija muško/ženskih odnosa i njihovo moralno vrednovanje predstavlja prvi korak ka pretvaranju muškarca od manifestnog nasilnika u latentnu žrtvu, što ne rešava problem nasilja.

Muškarci su povezani sa nasiljem, upućeni na njega i njemu izloženi, u više nego jednom smislu. Položaj muškarca u društvu često zahteva agresivnost i nasilje: on je opterećen čašću, potvrđivanjem svoje muškosti, a sredstva koja su mu nametnuta sadrže u sebi gotovo uvek upotrebu sile (vidi Burdže 2001, 70 i dalje). Muški svet je konstrukcija kako muškaraca, tako i žena, a maskulinitet je ideologija koja je dostupna i privlačna pripadnicima oba pola/roda. Putem te ideologije i/ili strategije moguće je boriti se za ciljeve koji su, naizgled, toj ideologiji suprotni; na primer, moguće je putem maskuliniteta ostvarivati interese feminizma. Osim toga, ta ideologija često u većoj meri muškarca pretvara u žrtvu zbog zahteva njegove društvene uloge; muškarac mora da igra ulogu hrabrog zaštitnika, koja mu ne odgovara uvek i koja ga uvek iznova stavlja pred teške izazove.

Možemo zato, veoma kratko, uopšteno i pojednostavljeno reći da je fenomen maskuliniteta moguće razložiti na više povezanih ali različitih sindroma: agresivnosti, nasilja, patrijarhalne ideologije, agonalnog i hedonističkog etosa, i principa časti i ugleda. Upravo su ovi sindromi maskuliniteta bili označavani kao važni elementi crnogorske kulture. Cilj mi je zbog toga bio da pokušam da prepoznam i izdvojim pomenute obrasce u kulturi proučavane zajednice, i da proučim da li i na koji način oni determinišu društvene odnose u toj zajednici, odnosno u kojoj meri predstavljaju dodatni kriterijum za konstruisanje etničkih identiteta. Na osnovu toga utvrdiću da li su ti pojmovi korisna analitička sredstva za proučavanje date zajednice u budućnosti.

Identifikacijski odnosi u lokalnoj zajednici

Lovćenac je selo u Bačkoj, blizu Vrbasa, Srbobrana i Bačke Topole, na starom putu koji povezuje Novi Sad i Suboticu: Lovćenac je, praktično, na pola puta između Novog Sada i Subotice. Taj put je nekada bio od međunarodnog značaja, ali je sa izgradnjom novog puta izgubio na važnosti. Selo ima oko 3500 stanovnika, od čega između 50 i 60 procenata čine Crnogorci doseljeni iz predela Stare Crne Gore, uglavnom iz Katunske i Crmničke nahije. Po

rečima mojih ispitanika, selo je u svom punom sjaju (sedamdesetih godina prošlog veka) imalo oko 5500 stanovnika, od čega su 90 procenata činili crnogorski doseljenici. Glavne i najmasovnije migracije Crnogoraca dogodile su se 1947-48. godine, ali je bilo nekoliko doseljeničkih talasa i kasnije. Te prve migracije bile su deo masovne kolonizacije koje su komunističke vlasti vršile nakon II svetskog rata, a sa ciljem da plodne oblasti Vojvodine, koje su ostale nenaseljene proterivanjem, ubijanjem i/ili odlaskom nemačkog stanovništva, nasele stanovnicima iz nerazvijenih i neplodnih krajeva Hercegovine, Bosne i Crne Gore. Do dolaska migranata iz Crne Gore selo je nosilo naziv "Sekić" (Sekisch), i bilo je naseljeno Nemcima, uglavnom poreklom iz Švabije. Nakon II svetskog rata Nemci su, kao saradnici okupatora, proterani ili ubijeni (ili su sami otišli), a njihova imovina je nacionalizovana i dodeljena kolonistima. Zbog potpuno promenjene strukture stanovnika sela, kao i zbog činjenice da je dobar deo doseljenika bio iz okoline Lovćenca, selo je nazvano "Lovćenac". Prvi imigranti, doseljeni od 1945-50. godine, dobijali su kuće i imanja, a oni koji su dolazili 50-tih godina i kasnije, morali su da kupuju nekretnine. Tokom 60-tih i 70-tih godina doselio se i izvestan broj Srba iz Bosne (uglavnom iz okoline Vlačića): oni su ovde dolazili prvo kao nadničari, da bi ostali tu i da žive, povlačeći i ostale iz svog zavičaja da dođu. U selu ima i malo pripadnika mađarske zajednice (oko 100), dok su pre par decenija nestali i poslednji pojedinačni pripadnici nemačke i ruske manjine¹.

Lovćenac pripada opštini Mali Idoš, u kojoj postoji veći broj sela koja se razlikuju od Lovćenca. Lovćenac se, s jedne strane, graniči sa selom Feketić, u kome je stanovništvo etnički podeljeno: polovina je crnogorske, a polovina mađarske nacionalnosti. Međutim, Crnogorci koji žive u Feketiću nisu iz istog kraja Crne Gore kao ovi u Lovćencu: oni su uglavnom iz Primorja i zaleđa (Boka Kotorska). Njih Lovćenčani smatraju na izvestan način manje vrednim, slabijim i potpuno drugačijima: oni potiču iz krajeva u kojima je u prošlosti bila razvijena trgovina, tj. iz krajeva u kojima je stanovništvo bilo u većoj meri okrenuto Zapadu. Lovćenčani ih zato nazivaju Lacmanima (Latinima), zbog njihove vekovne veze sa katoličanstvom i zapadnom Evropom (o razlikama između ove dve grupe vidi Vasović 1959, 56 i daje). Devojke iz Feketića, po rečima mojih sagovornika iz Lovćenca, uvek su više volele momke iz Lovćenca, navodno zbog njihove izraženije muževnosti. Pojedini stanovnici Feketića se međusobno šale nazivajući Lovćenčane *Rolling Stones-ima*, zbog činjenice da su poreklom iz krševitih krajeva; jedan Feketićanin se svojevremeno šalio tako što je predlagao da se Lovćenac ogradi bodljikavom žicom, i da se pozivaju turisti da ih gledaju kao nešto egzotično.

S druge strane, Lovćenac se graniči sa selom Mali Idoš, koje predstavlja sedište opštine, u kome većinu čine Mađari. Mađare ljudi iz Lovćenca smatra-

¹ Neki od podataka mogu se naći u Etnički mozaik Srbije 2004.

ju lukavima, podmuklima, odanima katoličkoj crkvi, politički veoma jedinstvenima i organizovanima: na izborima Mađari, kažu Lovćenčani, uvek disciplinovano glasaju za predstavnike svoje partije i slušaju sve instrukcije katoličkih sveštenika koji, po rečima mojih ispitanika, imaju jasnu političku viziju. Lovćenac je blizu grada Vrbasa, u kome takođe ima mnogo doseljenika iz Crne Gore, ali doseljenih iz predela oko Nikšića; to je kraj koji ljudi iz Stare Crne Gore, kome pripada i Cetinje, ne smatraju postojbinom pravih ili izvornih Crnogoraca, nego ih nazivaju Hercegovcima. Naime, Nikšić je kulturološki drugačiji od Cetinja, i u tursko vreme je pripadao drugoj upravnoj celini. Nikšićani su drugačiji i po mentalitetu, i po kulturnoj i političkoj usmerenosti; u prošlosti su bili više naklonjeni srpskoj opciji nego nezavisnosti. Nisu tako retki sukobi između Crnogoraca koji žive u Vrbasu, s jedne strane, i Crnogoraca koji žive u Lovćencu; kada je proglašena nezavisnost Crne Gore, Lovćenčani su slavili i sa crnogorskim zastavama prošli kroz Vrbas, a stanovnici Vrbasa poreklom iz Crne Gore su ih jurili i pokušavali da im otmu zastave. Moji ispitanici ponekad ističu kako se sa Crnogorcima iz ostalih sela slabo identifikuju, i kako se češće tuku i više mrze sa Crnogorcima iz Feketića nego sa Mađarima. Zbog toga, na primer, u jednu kafanu koju u Feketiću drži čovek iz Lovćenca svraćaju svi (Crnogorci iz Lovćenca, Mađari, Bosanci), ali ne i Crnogorci iz Feketića. Malo dalje od Lovćenca nalaze se sela Zmajevo, Sivac i Bačko Petrovo selo, u kome takođe ima crnogorskih doseljenika, ali opet drugačijeg regionalnog porekla od Crnogoraca u Lovćencu; njihova je postojbina na severu Crne Gore (Žabljak, Durmitor). Lovćenčani ih smatraju "severnjacima", fizički krupnim i nedovoljno kulturnim, jako porodično, rodovski, bratstvenički i plemenski povezanim, koji zahvaljujući nepotizmu lepo napreduju u društvu i ostvaruju uspešne karijere. Nasuprot njima, Lovćenčani su, po sopstvenom mišljenju, izraziti individualci koji nisu u stanju da se dobro organizuju i da deluju kao celina. U samom Lovćencu, pored malobrojnih Mađara, o kojima Crnogorci imaju prilično loše mišljenje, živi i relativno velika kolonija Srba iz Bosne. O njima, samo u drugačijem smislu nego kada je reč o Mađarima, Crnogorci u Lovćencu takođe ne misle ništa dobro; smatraju ih primitivnima, bez ukusa i kulture.

Izdvajanje maskulinih elemenata kulture

Identitet crnogorskih stanovnika Lovćenca poseduje više aspekata, i moguće ga je pratiti duž nekoliko linija. Kao prvo, samo selo predstavlja vrlo važan okvir identifikacije, i važno polje društvene komunikacije i interakcije. Značajne činjenice da je neko iz Lovćenca, dvostruko je. Izjašnjavajući se kao Lovćenčanin čovek ukazuje na dva kulturna kontinuiteta, i dva identiteta: on gradi kontinuitet sa ranijim stanovnicima sela Lovćenac, Nemcima koji su prote-

rani ili su sami otišli nakon Drugog svetskog rata, ali i sa stanovnicima u zavičajju kolonista, u predelima Crne Gore koji se u tradicionalnoj nomenklaturi označavaju kao "Stara Crna Gora". Jedan kontinuitet ima lokalistički ili regionalistički karakter, a drugi predstavlja kombinaciju lokalističkog, etničkog i nacionalnog koncepta.

Konstruisanje kontinuiteta sa ranijim stanovnicima sela vrlo je važno za samorazumevanje i predstavljanje današnjih stanovnika. Pokušaj da se izgradi kontinuitet sa stanovnicima starog sela Sekić, tiče se, pre svega, socijalnog i klasnog aspekta samoidentifikacije; Feketićani često Lovćenčane nazivaju Sekićanima. Postoji neproverena legenda da su u prošlosti, pre kolonizacije Crnogoraca i odseljavanja Nemaca, sela u ovom delu Bačke imala klasna obeležja i da su bila pomoćno sredstvo regulisanja hijerarhizovanih etničkih odnosa. Sekić je, navodno, bilo selo naseljeno nemačkim gazdama, a Feketić i Mali Idoš bila su sela naseljena njihovim slugama i podanicima, tzv. "birošima". Crnogorcima u Lovćencu imponuje što su se naselili u selu u kome su nekada živele nemačke gazde. Danas Lovćenčani, u skladu sa tom činjenicom, u izvesnom smislu sa visine posmatraju Mađare i Crnogorce koji su naseljeni u selima "za sluge" – Feketiću i Malom Idošu. Relacioni aspekt ove identifikacijske linije tako ističe ili potencira viši status "nas", u odnosu na niže "njih". Ta činjenica nekako se zgodno poklapa sa implicitnim uverenjem u kulturnom obrascu Crnogoraca da pripadaju izvesnom plemstvu, ako ni u čemu drugom, ono u pogledu činjenice da su uspeli da sačuvaju izvesnu nezavisnost i tokom turskog osvajanja Balkana, i time što su uvek više voleli da ratuju i lenstvuju nego da rade i robuju. Takva predstava o ratniku kao o višoj klasi ostala je u svesti ljudi u mnogim delovima Balkana ali je, čini se, najizrazitija u Crnoj Gori (vidi Nedeljković 2006). Tome u prilog ide i činjenica da se Crnogorci u Lovćencu uglavnom ne bave zemljoradnjom, nego se ili bave privatnim biznisom, ili rade u fabrikama, ili ne rade ništa. Lenčarenje kao plemićki i ratnički ideal možda je uzrok i tome da je većina kuća u Lovćencu gotovo ista onakva kakva je bila i prilikom doseljavanja; mnoge kuće u selu poslednji put su krečene pre II svetskog rata, od strane starih stanovnika; na to su mi pažnju skrenuli sami Lovćenčani. Ovo, međutim, nije posledica samo socijalne i klasne identifikacije, nego i izvesnog osećanja krivice, kao i osećanja doseljenika da ove kuće ipak nisu njihove; oni nikada do kraja nisu mogli da se užive u ulogu vlasnika i pravih stanovnika ovog sela. Slikovito rečeno, telo im je u Lovćencu, dok su srce i glava ostali u Crnoj Gori. Ovaj nespokoj je dodatno potkrepljen i time što potomci Nemaca koji su proterani odavde sve češće organizovano dolaze da posete selo, da razgledaju kuće i grobove svojih predaka, da pokreću sudske sporove za povraćaj imovine, i tome slično. Potomci bivših stanovnika Lovćenca nemačke nacionalnosti čak su organizovani i u udruženje koje se bori za njihove interese, kao i za negovanje sećanja na svoje poreklo. Lovćenčani u svemu tome vide zaveru, i mnogi su gotovo

sigurni da će se stari vlasnici vratiti, a da će Crnogorce odavde proterati. Jedna filogenetski zasnovana sumnja u opštu društvenu sigurnost i stabilnost, koja izgleda kao da dolazi iz dubokih slojeva nesvesnog u koje je proterana tokom vekovnih ratovanja, paljenja i rušenja, takođe sprečava Crnogorce da svoju sadašnju sredinu dožive kao stabilnu i vrednu ulaganja sredstava i truda. Nerad u Lovćencu, odnosno odvojenost od poljoprivrede, ima i ideološke uzroke: većina Crnogoraca bila je iskreno posvećena komunizmu, pa su se u skladu sa tim identifikovali sa predstavom radničke klase kao noseće klase u socijalizmu, dok je seljaštvo bilo smatrano nižom klasom ili potencijalno opasnim elementom. Mnogi kolonisti su po dolasku počeli da se bave poljoprivredom, ali su se nakon izvesnog vremena preorijentisali i zaposlili u državnim preduzećima kao činovnici. Oni su se, da bi dobili veću penziju, odrekli zemlje, i tako lišili (ili oslobodili) svoje potomke mogućnosti (ili obaveze) da se bave poljoprivredom.

Drugi kulturni kontinuitet Lovćenčani grade sa precima iz svog zavičaja, zahvaljujući tome što većinu stanovnika sela čine potomci doseljenika iz Crne Gore. Biti Lovćenčanin znači biti Crnogorac sa visoko razvijenom nacionalnom i etničkom svešću; ova odrednica ima relativno jasno simboličko i vrednosno značenje. Dosta je knjiga napisano o etosu Crnogoraca, ali se malo njih zasniva na empirijskom istraživanju. Iz onoga što znamo na osnovu takvih radova jeste da Crnogorci poseduju ekstremni oblik nacionalne idealizacije, odnosno visok intenzitet etničkog osećaja časti i ponosa. Kompleks više vrednosti je nešto što im se pripisuje. Zato svi oni uvek sa ponosom ističu da su i Crnogorci i Lovćenčani, i u mogim situacijama ova dva pojma predstavljaju sinonime. Iz oba pomenuta kontinuiteta oni pokušavaju da izvuku samo ono pozitivno, i ta dva kontinuiteta se odlično dopunjuju: u zavičaju su Crnogorci bili siromašni, časni i ratoborni, dok su Nemci u Lovćencu bili bogati, čisti i vredni. Svojim zavičajem ponose se zbog hrabrosti i slobodarstva, a svojim sadašnjim prebivalištem ponose se zbog marljivosti, gospodstva i kulture.

Identifikacija sa Nemcima, starim vlasnicima kuća, nije samo klasna, i nije samo pozitivna. Crnogorci često sebe smatraju totalnom opozicijom Nemcima. Nemci se uvek pominju kao uzori kada treba ukazati na nerad, nehigijenu i nedisciplinu pripadnika svoje zajednice. Tako predstava o tačnim i čistim Nemcima služi boljem kontrastiranju slike svoje zajednice, boljem samorazumevanju. Za razliku od vremena kada su ovde živeli Nemci, sada odводи za otpadne vode ne rade, zapušeni su, kuće su neokrečene i nepopravljene. Mnogi Crnogorci u Lovćencu danas poseduju arhivu sa slikama starog Sekića, divići se čistoći i urednosti koja se danas u selu ne može naći.

Nasleđene modele ponašanja iz stare (crnogorske) sredine Lovćenčani ispoljavaju na različite načine. Otpor prema poljoprivredi je jedan od njih, a sklonost ka lakoj i brznoj zaradi drugi. Lovćenčani sa velikim uverenjem pričaju kako je gotovo sigurno da je u selu sakriveno dosta blaga koje su Nemci,

napuštajući selo, sakrili sa namerom da se jednom po njega vrate. Mnogi se Crnogorci zato prilikom renoviranja kuće nadaju da će pronaći neki nakit ili novac. Jedan od mojih domaćina mi je bez daha opisivao svoje uzbuđenje kada je tokom manje prepravke kuće naišao na šupljinu u zidu; već je sebe zamišljao kako troši novac ili zlato koje će tu naći. Na njegovu žalost, to je bila samo stara šupljina za pomoćni dimnjak. Takve nade današnjih stanovnika potkrepljene su i činjenicom da mnogo potomaka starih stanovnika sve češće posećuje selo. Lovćenčani ne veruju u priču kako oni dolaze samo da bi videli mesto stanovanja svojih predaka, ili da bi pokušali da povrate imovinu: pravno regulisanje povraćaja oduzete imovine još izgleda veoma daleko, jer država Srbija još nije donela zakon o tome. Doseljenici zato u ovoj sve masovnijoj i učestalijoj poseti Nemaca njihovom selu vide potvrdu svojih uverenja da je ovde nešto sakriveno, i da se oni vraćaju kako bi to našli i odneli. Slušao sam o slučajevima u kojima su Nemci tražili od novih vlasnika da im dozvole da pogledaju kuću i iznutra; ulazili bi u kuće, i dugo se zadržavali u jednoj od prostorija "čudno gledajući u zidove ili plafone". Međutim, uprkos ovim posrednim dokazima o postojanju blaga, još ga niko nije našao, ili bar nikome nije rekao. Lov na "zakopano blago" nije jedini način kojim se pokušava doći do lakog i brzog bogatstva: Lovćenčani su skloni kockanju, što se vidi iz činjenice da su po broju kockarnica i kladionica, kao i po broju onih koji tamo zalaze, na prvom mestu u opštini. Dok sam tamo boravio prisustvovao sam sceni tugovanja jednog mladog i veselog Crnogorca zbog nedavnog gubitka na kocki. On mi je najavljen kao odličan sagovornik, ali jedva da je nešto progovorio; upravo je dolazio iz kockarnice u kojoj je izgubio relativno veliku sumu novca.²

Stiče se utisak da patrijarhalnost, shvaćena i u agonalnom i u hedonističkom smislu, determiniše dobar deo društvenih odnosa u selu. Crnogorci se ponose svojom snagom i hrabrošću; istovremeno, ne stide se zbog svoje neorganizovanosti, nediscipline i neurednosti.³ Gotovo da se ponose činjenicom da se razlikuju od urednih i vrednih Nemaca koji su odavde otišli. Takođe, ne sti-

² Pojedine sindrome, elemente ili manifestacije maskulinitet deli sa drugim kompleksima ili obrascima. Sklonost ka lakom bogaćenju, na primer, nije svojstvena samo maskulinoj kulturi, niti se mora tumačiti u diskursu maskuliniteta. Zato sve navedeno ne smemo shvatiti kao direktnu i nedvosmisleni potvrdu maskuliniteta, nego kao pomoćna sredstva i pokazatelje.

³ Pre više godina slučajno sam upoznao jednog Crnogorca iz Vojvodine, koji je držao nekakvu prodavnicu. Razgovarali smo o tome kako su naši ljudi nekulturni i neljubazni, čak i ako rade na takvim mestima gde takvo ponašanje predstavlja obavezu (prodavci, konobari). On je imao zanimljivo objašnjenje za to. Veoma ubeđeno mi je pričao kako mi ne treba da budemo ljubazni i servilni prema mušterijama jer smo to kulturološki "prevazišli", nadrasli, za razliku od Nemaca, Austrijanaca i ostalih zapadnjaka.

de se zbog toga što ne vole da rade zemljoradničke poslove, i što su se odali besposlici; samo svesniji pojedinci se pitaju kako je moguće da je kod njih sramota biti vredan i mnogo raditi. Neretko upiru prstom u bosanske doseljenike i gotovo sa gnušanjem ističu kako stalno nešto pokušavaju da rade. Često navode primere o hrabrosti i agresivnosti svojih seljana; nisam među njima uočio stid zbog činjenice da štrče u okolini po pomenutim osobinama, iako postoji izvesna nelagoda. Pre bih rekao da postoji izvestan prikriveni ponos zbog izražavanja posebnosti na bilo koji način. Na primer, prepričavaju kako je činjenica da je i najslabiji čovek u Lovćencu jači od najjačeg čoveka u Feketiću. Iskompleksiranost stanovnika Feketića u odnosu na stanovnike Lovćenca, koji su u svemu superiorniji, po mišljenju mojih ispitanika ogleda se i u činjenici da Feketićani, čim kupe skupa kola, žure da se njima provozaju kroz Lovćenac, kako bi se pokazali važnim. Ili, Lovćenčani sa ponosom prepričavaju primere kako su mangupi iz drugih sela, ne poznajući Lovćenčane dovoljno dobro, dolazili u njihovo selo da izazivaju tuče, i uvek izvlačili deblji kraj. Jedno vreme Mađari nisu smeli ni da dođu u Lovćenac, jer bi odmah bili prebijeni. Lovćenčani se ponose i činjenicom da je opštinska vlast, znajući vrednosne orijentacije stanovnika Lovćenca, njima dala posebno pravo da kupuju po 50 metaka za svaki registrovani pištolj; svima drugima dozvoljeno je da kupe samo po 25 metaka. Naime, prilikom proslava Crnogorci u većoj meri pucanjem izražavaju radost od ostalog stanovništva, pa su vlasti rešile da prilagode propise njihovim specifičnim potrebama. Sa ponosom ističu i činjenicu da se devojke iz okolnih sela više interesuju za njih nego za momke iz svoga sela; takođe, mnoge devojke iz dobrih porodica stalno bivaju opominjane da se ne zabavljaju sa tim "divljim ljudima". Sa veoma malo gorčine, a sa mnogo više ponosa, pričaju mi o tome kako ih uvek u drugim mestima gledaju popreko kada kažu da su iz Lovćenca; svi ih, naime, poznaju po "zlu". Kada žele da posebno provociraju druge, Lovćenčani, po sopstvenom priznanju, počinju u govoru jače da afektiraju, da više ističu ijekavicu, što dodatno iritira njihove sagovornike i više ističe njihovo regionalno poreklo. Mnogi stanovnici Lovćenca koji nisu Crnogorci, kada stupaju u kontakt sa nekim izvan svog sela, predstavljaju se kao Crnogorci; ovdašnji Crnogorci to tumače kao znak visokog vrednovanja crnogorske kulture, te se osećaju polaskanim. Imponuje im i to što Crnogorci iz srpskih gradova, kada dođu u Lovćenac, pokušavaju da imitiraju lokalno stanovništvo u govoru i ponašanju, uzimajući ih za uzor i primer pravih Crnogoraca; to je Lovćenčanima simpatično, iako su urbani Crnogorci u tom oponašanju uglavnom neuspešni.

Na sve se to nadovezuje i uspešnost Lovćenčana u institucionalno regulisanoj i društveno strukturisanoj agresivnosti: sportu. Mnogi stanovnici Lovćenca, za razliku od stanovnika ostalih sela u okruženju, postali su poznati sportisti i državni reprezentativci. A mnogo je njih koji su postali poznati po svojoj uspešnoj karijeri u podzemlju; više njih, koji su rođeni u Lovćencu, postali su

velika imena u svetu kriminala i "žestokih momaka". Zbog ovoga Lovćenčani trpe kako negativne, tako i pozitivne posledice: negativne su u tome što ih u drugim selima izbegavaju i negativno stereotipiziraju, a pozitivne su u tome što kriminalci sa strane nikada nisu smeli da dođu i naplaćuju reket u Lovćencu. Uvek su se bojali da iza firmi u Lovćencu stoje mafijaši crnogorskog porekla u Crnoj Gori i Beogradu, koji bi mogli da im se osvete. Stanovnici Lovćenca se ne stide ni činjenice da je Slobodan Milošević potekao iz istih krajeva kao i oni; Lovćenčani su mu bili telohranitelji, i poslednja odbrana prilikom hapšenja. Zbog toga je nakon hapšenja najpoznatijeg haškog optuženika selo, navodno, bilo blokirano i zatvoreno: specijalne jedinice policije zatvorile su puteve oko sela, tako da niko nije mogao ni da uđe, ni da izađe iz sela dok nisu pohapšeni učesnici u sukobu tokom hapšenja Miloševića. Uprkos svemu tome, stanovnici Lovćenca su svesni da su mekši od svojih sunarodnika u zavičaju, i da ih vojvođanska kultura i klima čine "previše" tolerantnima. Ima mnogo činjenica koje ovome idu u prilog, odnosno, koje govore da je u Lovćencu patrijarhalnost na nižem stepenu nego u Cetinju: nije redak slučaj, na primer, da muškarci iz Lovćenca nakon venčanja pređu da žive u ženinu kuću ne osećajući zbog toga nelagodu. Ipak, njihova odvojenost od zavičaja, i život u "stranoj" sredini, u smislu održanja etničkih osobina je dvoznačna: to što žive u stranoj sredini zahteva od njih dodatnu nacionalnu i etničku mobilnost, i intenzivira njihovu etničku i nacionalnu identifikaciju. Naime, oni zbog svog okruženja moraju stalno da se etnički i nacionalno potvrđuju i da dokazuju da su pravi Crnogorci, pa su zbog toga i "veći" Crnogorci od Crnogoraca u zavičaju. Oni moraju više da insistiraju na etničkoj čistoti i etničkim granicama nego njihovi sunarodnici u zavičaju.

Maskulinitet se posredno iščitava i u određenim kulturnim tvorevinama. Tekst himne udruženja "Krstaš"⁴ ističe upravo sve pomenute elemente patrijarhalnog i herojskog obrasca: pominje se "Časni krst" kao cilj i simbol, Crnogorci se izjednačavaju sa vitezovima, ukazuje se na slobodarstvo kao najviši ideal, na činjenicu da Crnogorci nikad nisu voleli "lance" a, kao najvažniji zadatak, postavlja se pred sadašnje Crnogorce obaveza da naprave dela kojim će se njihovi potomci ponositi.

Orijentacija ka određenim vidovima maskuline kulture uzrok je još uvek postojećih individualnih migracija iz Crne Gore u Lovćenac i okolinu. Čuo sam za slučaj jednog čoveka koji je zbog straha od krvne osvete došao ovde da živi. Pre dvadesetak godina je u Crnoj Gori u samoodbrani ubio drugog čoveka, osuđen je na kaznu zatvora od dvanaest godina, i nakon izlaska na slobodu odlučio se, zbog bezbednosti svoje porodice, da se preseli u Vojvodinu.

⁴ "Krstaš" je udruženje za negovanje tradicionalne kulture Crnogoraca u Lovćencu, koje sve više ima i političku funkciju.

On danas živi u Feketiću, a njegovi sinovi stalno prave probleme i zameću kavgu po Feketiću i Lovćencu.

Maskulinitet "lovćenčanske kulture" se na veoma zanimljiv način uočava u retkim originalnim kulturnim proizvodima. Prošle godine su, povodom 8. marta, Dana žena, dva udruženja u Lovćencu ("Krstaš" i Crnogorska partija) zajedno izdala knjižicu "Znamenite Crnogorke" (2009), koja je posvećena ženama koje su se istakle junaštvom tokom turske vladavine. Iako je knjiga predstavljena kao vid podrške i ukazivanja pažnje ženama svih nacionalnosti, ona je u suštini glorifikacija patrijarhalnosti. U uvodu knjige napominje se da to nije knjiga o salonskim lepoticama, nego o ženama "divlje lepote", "lavicama", koje u sebi nose "snagu kamena" i koje su, između ostalog, bile zadužene za "gajenje slobodarskog duha u deci". One, kaže se dalje u knjizi, zbog društvenih prilika nisu mogle da imaju drugačije poglede na život od svojih očeva, muževa ili svoje braće. U ovoj su knjižici kroz nekoliko primera prikazane uloge i značaj žena u periodu okupacije, a njihova dela su tumačena u skladu sa herojskim kulturnim obrascem. Prikazane žene gotovo da nemaju nikakve ženske osobine: to su heroine koje su odsecale glave Turcima, nago-varale muževe da idu u borbu, ili se ubijale kako ne bi stupile u brak ili seksualni odnos sa turskim okupatorima. Ova brošura je deljena svim ženama u Lovćencu, bez obzira na nacionalnost.

Ova knjižica, kao i priče koje sam čuo, ukazuju na još jednu važnu činjenicu: na izvesnu fiksiranost zajednice na period turske vladavine. Svi primeri junaštva koje sam čuo odnose se na borbe sa Turcima. Srednjovekovni period se gotovo ne pominje, kao ni Prvi i Drugi svetski rat. Stariji Lovćenčani još se dobro sećaju Drugog svetskog rata, ali mlađi taj period ne uzimaju u razmatranje. Iako je taj period bitan za njihovu kulturu, kako zbog preseljenja u Vojvodinu, tako i zbog komunističke kulturne zaostavštine, u identitetskom smislu on gotovo da ne igra nikakvu ulogu. Više je razloga za opsednutost turskim periodom. Kao prvo, to je, u predstavama mojih ispitanika, bio period kada se još držalo do ličnog junaštva, a uspeh u borbi je zavisio pre svega od ličnog umeća i snage. Kasnije, sa omasovljenjem upotrebe vatrenog oružja i sa stvaranjem velikih vojnih formacija, gubi se značaj pojedinca i njegove lične hrabrosti. Kao drugo, period turske vladavine je bitan za nacionalnu emancipaciju Crnogoraca. Dok su u srednjem veku Crnogorci bili čvrsto, i u dobroj meri nevoljno vezani za srpsku srednjovekovnu državu, u periodu turske vladavine funkcionišu kao nezavisna celina. Naravno, ne treba zaboraviti ni činjenicu da je turska vladavina trajala jako dugo, pa je sigurno ostavila dubokog traga u njihovom kolektivnom pamćenju. U sklopu toga, važna je i činjenica da su Crnogorci, zbog raznih društveno-političkih okolnosti, ali i zbog svog junaštva, imali specijalan status u okviru Otomanske imperije; oni stoga mogu sa visine gledati na ostale južnoslovenske narode.

Maskulinitet je, pored svega pomenutog, očekivano izražen i u sferi seksualnosti. Gotovo da ne postoji čak ni zrno empatije sa homoseksualcima, i postoji jednodušna osuda homoseksualnih orijentacija. Čak ni tolerantniji Lovćenčani ne mogu da shvate tu "bolest", i smatraju da učesnici gej parada zaslužuju batine. Uzgred mi je napomenuto da u Lovćencu nema homoseksualaca, i ja sam shvatio da je bolje da ne produbljujem ovu temu. A maskulinitet se direktno odrazio i na rodnu/polnu strukturu ispitanog uzorka; svi su bili muškarci. Indirektno mi je saopšteno da ovde niko ne sme da prilazi tuđoj devojci ili ženi, tj. da su žene potpuno zaštićene. Preciznije rečeno, žene su, na izvestan način, vlasništvo muškaraca. To je podcrtano time što se u sferi javnog života nigde ne vide žene: one nisu funkcioneri u javnim institucijama i organizacijama, a ne posećuju ni mesta svakodnevnog javnog okupljanja, kao što su kafane i kafići.

Zaključak

Želeći da pridem onim nivoima etničkog identiteta koji nisu instrumentalizovani u preteranoj meri, koji predstavljaju relativno čiste kulturne forme kod kojih je naglasak još uvek, koliko-toliko, na upotrebnosti a ne na simboličkoj vrednosti, potražio sam na konkretnom primeru alternativne (neprokazane) parametre identiteta koje sam podvrgao analizi. Polazeći od pretpostavke da je maskulini obrazac važan za razumevanje kulture Crnogoraca u Lovćencu, želeo sam da ispitam na koji način i u kojoj meri se taj obrazac može iščitati u svakodnevnom životu, kakvu on ulogu igra u međuetničkoj komunikaciji, odnosno da li se i kako instrumentalizuje u etničkim odnosima. Analiza je primarno bila usmerena na etničnost maskuliniteta, a sekundarno na uočavanje procesa razvoja samog maskuliniteta. Formirajući model istraživanja na osnovu uobičajenih i/ili prevladajućih shvatanja maskuliniteta, pratio sam ispoljavanja agresivnosti, hedonizma, seksizma i osećanja časti. Pretpostavio sam da dominaciju muškaraca nije moguće direktno proučavati, zato što je njena banalna forma prevaziđena i nefunkcionalna, te da maskulinitet treba proučavati posredno, preko prefinjenih formi izražavanja. Ova kratka analiza je pokazala da je pojam maskuliniteta veoma korisno analitičko sredstvo prilikom proučavanja etničkog identiteta pripadnika proučavane zajednice. Maskulinitet se manifestuje kroz specifične i prilagođene forme agresivnosti, heteroseksualnosti, autoritarnosti, lenjosti itd. Ovi sindromi i pojmovi bitni su za samoodređenje, ali i za deskripciju, dodatno potcrtavajući i čineći vidljivim etničke granice. Predstave maskuline osobe i patrijarhalne kulture smatraju se pozitivnim i prirodnim. Maskulinitet se zato, prilikom etničke signalizacije i stigmatizacije, pripisuje svojoj zajednici, dok se maskulina uspešnost i bliskost idealnom modelu maskuliniteta pokazuje kao parametar etničke bliskosti. Ovaj pojam

se naročito pokazao korisnim kod identifikacije sa užim etničkim (plemen-
skim) i regionalnim grupama, dakle, u unutargrupnoj klasifikaciji. On se po-
kazao kao važan regulator međuetničkih i unutaretničkih odnosa, tj. pokazao
se kao relacionalna kategorija koja se priziva u svest i upotrebljava onda kada su
poreklo, regionalna pripadnost, religija i jezik nedovoljno jasni prilikom etnič-
ke sistematizacije i operacionalizacije. Maskulinitet, budući da je prisutan u
svim zajednicama, može da se koristi kao analitičko sredstvo samo s obzirom
na kvantitet, intenzitet i frekvenciju upotrebe u datoj zajednici. Pripadnici pro-
učavane zajednice nisu jedini koji su agresivni, ali se njihova kultura može
bolje razumeti uz pomoć tog pojma nego kulture njima susednih grupa: oni su
više i češće agresivni i nasilni od drugih, što ih čini prepoznatljivim u regionu,
odnosno na mikro planu. Buduća istraživanja će pokazati da li je i u kojoj me-
ri ovo sredstvo stabilno, pouzdano i upotrebljivo u proučavanju svih situacija i
tipova odnosa.

Izvori

Etnički mozaik Srbije prema podacima popisa stanovništva 2002. Beograd. Minis-
tarstvo za ljudska i manjinska prava Srbije i Crne Gore.
Vujačić, M. 2009. Znamenite Crnogorke. Lovćenac: Krstaš i Crnogorska partija.

Literatura

Burdje, P. 2001. *Vladavina muškaraca*. Podgorica: Cid.
Cvijić, J. 1987. *Balkansko poluostrvo*. Beograd: SANU-NIRO Dečje Novine-ZZUINS.
Gezeman, G. 1996. *Čojstvo i junaštvo starih Crnogoraca*. Podgorica.
From, E. 1976. *Anatomija ljudske destruktivnosti I-II*. Zagreb: Naprijed.
Katunarić, V. 1984. *Ženski eros i civilizacija smrti*. Zagreb: Naprijed.
Nedeljković, S. 2006. Organizovani kriminal kao višeznačna potkultura: hajdučija iz-
među građanske i nacionalne ideologije, i između narodne i nacionalne kulture.
Glasnik Etnografskog muzeja 70: 235-270. Beograd.
Nedeljković, S. 2008. Individual Migrations of Montenegrins to Serbian Cities in the
Post-Second World War Period. *Issues in Ethnology and Anthropology* 3 (3):
171-188.
Nedeljković, S. 2009. Problemi identiteta druge i treće generacije crnogorskih dose-
ljenika u Srbiji. U *Izazovi savremenog crnogorskog identiteta*, ur. Saša Nedeljko-
vić, 237-263. Kruševac: Baštinik.
Petrović, E. 1990. Etničke osobine crnogorskih kolonista u Bačkoj. Doktorska diserta-
cija. Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet.
Vasović, M. 1959. *Najnovije naseljavanje Crnogoraca u nekim bačkim selima*. Novi
Sad: Matica Srpska.

Saša Nedeljković

Masculinity as an Alternative Parameter of Ethnic Identity:
Montenegrins in the Village of Lovćenac

The village of Lovćenac is located in the region of Bačka, practically half-way between the cities of Novi Sad and Subotica, and has a population of about 4,000. After World War II it was settled by Montenegrins from the region known as "Old Montenegro". Today, the residents of Lovćenac are faced with great challenges of ethnic and national identification. The village is a stronghold of Montenegrin nationalist feeling in Serbia, and the only place where Montenegrin "traditional" culture has been preserved to this day. Having studied Montenegrins in Serbian towns and cities, my intention was to study the identity formula of a rural Montenegrin community in Serbia, and it was with this aim that in 2009 I conducted a study of Lovćenac villagers' identity, using observation and the interview as methodological tools. I paid particular attention to the study of alternative parameters of ethnic identity, specifically the phenomenon of masculinity, which in this case could provide an important analytical instrument. In this particular case, masculinity is manifested through specific and adapted forms of aggressivity, heterosexuality, authoritarianism, laziness etc. These syndroms and concepts are important for self-determination, but also for description, making ethnic boundaries sharper and more distinct. This concept has proved to be especially useful in the case of identification with smaller ethnic (clan) and regional groups, i.e. in intra-group classification. Masculinity has turned out to be an important regulator of interethnic and intraethnic relations, that is, a relational category that is invoked and used when descent, regional affiliation, religion and language are insufficiently clear criteria for ethnic systematization and operationalization.

Key words: masculinity, alternative parameters of ethnic identity, rural community, Montenegrins, Serbia

Saša Nedeljković

Masculinité comme paramètre alternatif de l'identité
ethnique : Les Monténégrins de Lovćenac

Le village de Lovćenac se trouve à Bačka, pratiquement à mi-chemin entre Novi Sad et Subotica; il a près de 4 000 d'habitants. Ce village a été à la fin de la Deuxième Guerre mondiale peuplé par les habitants du Monténégro, plus précisément de la partie de ce pays appelé communément "Ancien

Monténégro". Aujourd'hui, les habitants de ce village sont confrontés à de grands défis quant à leur identification ethnique et nationale. Ce village est le foyer du nationalisme monténégrin en Serbie et le seul endroit où l'on continue à préserver la "traditionnelle" culture monténégrine. C'est à partir de la technique d'observation et la méthode d'interview que j'ai étudié l'identité des habitants de ce village au cours de l'année 2009. Mon objectif était, après avoir étudié les Monténégrins habitant les villes de la Serbie, d'explorer la formule d'identité d'une communauté monténégrine rurale en Serbie. J'ai consacré une attention particulière aux paramètres alternatifs de l'identité ethnique, plus précisément au phénomène de masculinité, qui dans ce cas peut représenter un moyen analytique important. La masculinité se manifeste dans le cas concret à travers des formes spécifiques et adaptées d'agressivité, d'hétérosexualité, d'autoritarisme, de paresse etc. Ces syndromes et notions sont essentiels pour une autodéfinition mais également pour la description, permettant de souligner et de rendre visibles les frontières ethniques. Cette notion s'est notamment révélée utile lors de l'identification avec des groupes ethniques (tribals) et régionaux plus réduits, et par conséquent dans une classification à l'intérieur des groupes. La masculinité s'est avérée un régulateur important des rapports aussi bien interethniques qu' intraethniques, autrement dit comme une catégorie relationnelle sollicitée et utilisée là où l'origine, l'appartenance régionale, la religion et la langue ne sont pas des critères suffisamment précis lors d'une systématisation et opérationnalisation ethniques.

Mots-clés: masculinité, paramètres alternatifs de l'identité culturelle, communauté rurale, Monténégrins, Serbie